

ζήτημα τούτο ενώπιον μάλιστα ὀμηγύρεως σοφῶν Ἑλληνίδων, αἵτινες ἔχουσι πάντα ταῦτα ἐν τῇ μνήμῃ προχειρότατα. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τῶν λεχθησομένων καὶ ἀγνοοῦνται ὑπὸ πολλῶν, καὶ σήμερον κατ' ἐσοχὴν εἶναι ἢ καταλληλοτάτη εὐκαιρία νὰ ρηθῶσιν, ἵνα καὶ χρησιμεύσωσιν ὡς μία τῶν βάσεων, ἐφ' ὧν μέλλει νὰ στηριχθῇ ἡ μελετωμένη μεταρρυθμισὶς καὶ βελτίωσις τῶν κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν κοινωνικὴν δρᾶσιν τῆς Ἑλληνίδος, ἃς ἐπιτραπῇ νὰ ἀναπετάσωμεν τὴν αὐλαίαν τῆς σκητῆς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ διὰ βραχυτάτων νὰ ἐξάρωμεν τὰς μεγάλας συμβολὰς, ἃς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἀρχαία Ἑλλάς εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγῶνα.

* *

Ἐλέχθη πολλάκις, ἐπανελήφθη δὲ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ, ὅτι ἡ Ἑλληνὶς κατὰ τοὺς πάλαι χρόνους σφοδρὰ ἐπιειμᾶτο, ὅτι διετέλει ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ ἀνδρός, ὅτι εἶχε τὴν θέσιν δούλης καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἐκ τῶν κτημάτων. Καὶ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου προσεκομίσθησαν ἐκ τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν καὶ ἄλλων ποιητῶν καὶ συγγραφέων μαρτυρίαι. Ἐν τῇ Ἰλιάδι, εἶπον οἱ ταῦτα διατεινόμενοι, ὁ βίος τῶν θεῶν εἶναι ἀπεικόνισις τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ ποῶς τίς εἶναι τῶν θεαινῶν ὁ βίος, τίς ἡ θέσις τῶν γυναικῶν ἐν τῷ Ὀλύμπῳ;

Ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ δεσπότης ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Οὐρανοῦ, εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ οὐδὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύηται ἢ πότνια Ἥρα.

Ἀκούσα κάθησο, ἐμῶ δ' ἐπιπέιθεο μύθῳ.

ταῦτα εἰσάγει τὸν Δία λέγοντα πρὸς τὴν Ἥραν ὁ ποιητής.¹⁾ Καὶ ἐπιπλήττει δὲ ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε τὴν Ἥραν ἀντιλέγουσαν, ἀπειλεῖ δὲ ὅτι καὶ νὰ κρεμάσῃ αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν εἴη ἔτοιμος, ὑπενθυμίζει δὲ ὅτι καὶ ἄλλοτε ἐκρέμασεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὸν αἰθέρα.²⁾ Ἀλλὰ καὶ αἱ θνηταὶ γυναῖκες, εἶπον, δὲν ἔχουσι παρ' Ὀμήρῳ μεγαλειτέραν ἐλευθερίαν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Πηνελόπη, ἡ Ναυσικά, αἱ εὐγενέσταται μοῖραι τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, μόνον ἔργον ἔχουσι νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὰ τοῦ οἴκου καὶ νὰ ὑποδεικνύωσιν εἰς τὰς θεραπαίνας τὸ ἔργον αὐτῶν. Μαρτυροῦσι τὰ γνωστότατα ἐκεῖνα

Ἄλλ' εἰς οἶκον ἰούσα τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε,
ἰσὸν τ' ἡλιακῆν τε, καὶ ἀμφιπόλοιοι κέλευε
ἔργον ἐποιέσθαι³⁾

Ὁμοίαι, προσθέτουσιν, εἶναι ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγῳδίᾳ. Κατα-

1) Ἰλιάδ. Α 565 κεξ. 2) Ἰλιάδ. Ο 16 κεξ. 3) Ἰλιάδ. Ζ 490 κεξ. κ. α.

κλείεται ἐν τῇ αἰκίᾳ, περιπίπτει δ' εἰς ἀμηχανίαν ἐκ τῆς συναντήσεως μετὰ ξένου ἀνδρός,¹⁾ δὲν ἔχει δὲ δικαίωμα νὰ λέγῃ τὴν γνώμην τῆς.

Γύναι, γυναιξὶ κόσμον ἢ οἰγὴ φέρει,

λέγει ὁ Αἴας πρὸς τὴν Τέκμησσαν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Σοφοκλέους.²⁾

Ἐπειτα ὁ Ἰσχυόμενος, ὁ πλοῦσιος ἐκεῖνος Ἀθηναῖος, παρὰ Ξενοφῶντι διηγείται ὅτι ἔλαβε γυναῖκα, ἥτις οὕτως εἶχεν ἀνατραφῆ, ὥστε ἐλάχιστα μὲν νὰ ἀκούῃ, ἐλάχιστά δὲ νὰ βλέπῃ, ἐλάχιστα δὲ νὰ μανθάνῃ, μόνον δὲ τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου εἶχε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας διδαχθῆ.³⁾ Καὶ ὁ πολὺς Περικλῆς ἐν τῷ περιωνύμῳ ἐπιταφίῳ περὶ τῶν χηρῶν τῶν πρώτων ἐν τῷ πελοποννησιακῷ πολέμῳ πεσόντων εἶπεν, ὅτι μεγάλη αὐτῶν δόξα θὰ εἶναι, εἰ ἐλάχιστος λόγος περὶ αὐτῶν εἴτε πρὸς ἔπαινον εἴτε πρὸς φόγον γίνηται μετὰ τῶν ἀνδρῶν.⁴⁾

* *

Ταῦτα λέγουσι περὶ τῆς Ἑλληνίδος καὶ νομίζουσιν ὅτι ἡ περὶ τῆς γυναικὸς γνώμη αὕτη καθ' ὅλους ἴσχυσε τοὺς χρόνους τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ τοιαῦτα διδάγματα εἶναι πόρισμα ἀτελοῦς καὶ ἐσφαλμένης ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων. Ὅτι ἡ Ἑλληνὶς καὶ ἐξ ἀρχαιότατων χρόνων μεγαλειτέρας ἤξειτο ἐλευθερίας, καὶ ἐξ αὐτῶν καταφαίνεται τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν. Λυπούμεθα ὅτι ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τούτου τοῦ ζητήματος. Ὑπερμνησκόμεν μόνον ἐν χωρίῳ ὀμηρικῶν, ἐξ οὗ ἐλέγχεται ὅτι τοῦ Οὐρανοῦ ἢ βασίλισσα ἔχει συναίσθησιν τῆς ἀξίας καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς.

Καὶ ἐγὼ εἶμαι θεός, λέγει ἐνταῦθα πρὸς τὸν Δία ἡ Ἥρα, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν γονέων κατὰγομαι τὸν Κρόνον ἔχω καὶ ἐγὼ πατέρα.⁵⁾

Καὶ θνηταὶ δὲ γυναῖκες καθ' ὅμοιον τρόπον ἐμφανίζονται ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ. Πρὸ πάντων ὁμοῦ εἶναι αἱ ἀγναὶ παρθένοι, αἱ σεμναὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς δέσποιναι, αἱ ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς ἀνδρας καὶ τὰ τέκνα καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν.

Ἀλλὰ πολὺ εὐρυτέρα ἐγένετο ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλληνίδος ἐν τοῖς ὑ-

1) Περὶ. Εὐριπ. Ὀρέστ. 103. Ἐκάβ. 974 κ. α. καὶ Leop. Schmidt, Ἡ ἠθικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἑλλ. μετάφρ. Β, 546 κεξ.

2) Στίχ. 292. 3) Οἶκον. 7,4 κεξ. 4) Θουκ. Β. 45,2.

5) Ἰλιάδ. Δ 57 κεξ. Περὶ καὶ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου, Καὶ μία Ρωμαία αυτοκράτειρα ὀπαδος τῆς τοῦ Ἐπικούρου φιλοσοφίας, ἐν Ἀθηναῖς τόμῳ 4ῳ, σελ. 241 κεξ.

στερον χρόνους. Συνήγοροι δὲ καὶ πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσοτιμίας ταύτης ἐγένοντο κατ' ἔξοχὴν οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες συνέστησαν νὰ δοθῇ εἰς τὴν γυναῖκα ἢ εἰς αὐτὴν προσήκουσα θέσις ἐν τῇ οἰκῇ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ. Ἐστήριξαν δὲ τὴν γνώμην αὐτῶν οἱ τῆς Ἑλλάδος σοφοὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ γυνὴ εἶναι ἴση πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ ἀναλογιῶν τινῶν τηρουμένων δύναται νὰ μετέχη παντὸς ἔργου κοινωνικοῦ.

Πρόδρομοι ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ υπῆρξαν ἄλλοι τε καὶ οἱ Σοφισταί, οἵτινες πρῶτοι ἐν Ἑλλάδι ἐπέδωξαν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν μεταρρύθμισιν. « Πάντας ἐλευθέρους ἀφήκε θεὸς, οὐδένα δοῦλον ἢ φύσις πεποίηκεν », εἶναι τὸ φιλόανθρωπον κήρυγμα τοῦ Ἀλκιδάμαντος, μαθητοῦ τοῦ περιωνύμου Γοργίου. ¹⁾

Ἀλλὰ πρῶτος ὁ Σωκράτης σαφέστερον ὑπέδειξε τὸ δικαίωμα τῆς ἀρτιωτέρας μορφώσεως τῆς γυναικός. Ἐξήτασε δὲ ψυχολογικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ Σωκράτης. Ὁρμήθη ἀπὸ τῆς γνώμης ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι, ὅτι ἄνδρὸς καὶ γυναικὸς οὐδεμίᾳ ὑπάρχει διαφορά, ὅτι ἄρα ἡ γυνὴ ὅπως ὁ ἄνθρωπος πᾶν δύναται νὰ ἐκτελῇ ἔργον. Ἐν τῇ Συμποσίῳ τοῦ Ξενοφώντος ἀφορμὴν λαμβάνων ὁ Σωκράτης ἐκ τῆς δεξιότητος, ἣν ἐπιδεικνύει ἡ τοῦ συνδαιτημόνας διὰ παντοίων γυμναστικῶν ἐπιδείξεων τέρπουσα ὀρχηστρίς, λέγει τὰ ἑξῆς περίπου. Καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, ὧ ἄνδρες, καὶ ἐκ τῶν γυμνασμάτων, ἅτινα ἡ νεᾶνις ἐκτελεῖ, γίνεται φανερόν ὅτι ἡ γυναικεία φύσις μόνον κατὰ τὴν ἰσχὺν εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς τοῦ ἀνδρός, δύναται δὲ καὶ αἱ γυναῖκες εἰς πᾶν ἔργον νὰ παρασκευάζωνται. ²⁾

Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Σωκράτους ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ πάντων τῶν σοφῶν ἐν Ἑλλάδι ὡς ἡ κυρία ἰδέα τοῦ περὶ ἰσοτιμίας τῆς γυναικὸς λόγου. Οἱ κυνικοὶ φιλόσοφοι, μαθηταὶ τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου σοφοῦ, ἀπορρίπτοντες τὴν κατὰ παράδοσιν διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων διδάσκουσιν ὅτι ἐκ φύσεως εἶναι πάντες ἴσοι, δοῦλος δὲ καὶ ἐλεύθερος δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ διαφορά ἀνδρός καὶ γυναικός. « Ἄνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ », εἶναι ἡ κορωνὴ τῶν κυνικῶν τούτων διδαγμάτων. ³⁾

Ἀλλὰ πολὺ ἐκφαντορικώτερον ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἰσοτιμίας καὶ τῶν δικαιωμάτων καθόλου τῆς γυναικός ὁ μέγας Πλάτων ἐν τῇ

1) Πρὸβλ. Vahlen, Der Rhetor Alkidamas, ἐν Sitzungsber. d. Wiener Akademie, Hist-phil klasse, 1863, σελ. 491 κ. ἄ.

2) 2, 9. 3) Διογ. Λαερτίου 6, 1, 12.

ἰδεώδει πολιτεία του. Ὁ Πλάτων δὲν ἀρέσκεται εἰς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν, προτείνει δὲ τὴν μεταρρύθμισιν αὐτῆς. Εἰσάγει γνώμας περὶ σκοπιμωτέρας ἀνατροφῆς τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Διεξέρχεται δὲ τὸ περὶ ἀνατροφῆς τῶν γυναικῶν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ε' βιβλίῳ τῆς Πολιτείας. Ἡ γυνὴ καὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα δὲν διαφέρει τοῦ ἀνδρός εἰ μὴ κατὰ τὴν ἰσχύν. Διὰ τοῦτο εἰς πάντα τὰ ἔργα δέον νὰ μετέχη ἀναλόγως τῆς φύσεως αὐτῆς. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πολεμικὰ ὀφείλουσι νὰ παρασκευάζωνται αἱ γυναῖκες. Καὶ τῶν ποιμνίων τὴν φύλαξιν, προσθέτει ὁ φιλόσοφος, οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ἄρρενας κύνας ἀναθέτομεν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς θηλείας. Καὶ εἰς τὴν θήραν δὲ καὶ τὰς θηλείας κύνας παραλαμβάνομεν μετὰ τῶν ἀρρένων.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἀνατροφή τῶν γυναικῶν ἀνάγκη νὰ εἶναι σύμμετρος πρὸς τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ ἀρτία. Μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ, ἥτοι διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ καὶ σωματικὴ ἀγωγή, εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα τὰ παιδεύματα, ὧν ὀφείλουσι νὰ μετέχωσι καὶ αἱ γυναῖκες. Θὰ προκαλέσωσι μὲν, λέγει ὁ Πλάτων, τὰ σκώμματα πολλῶν αἱ γυναῖκες, ἔταν τὸ πρῶτον θεαθῶσιν ἐν τῇ παλαίστρᾳ, ἀλλ' ἡ συνήθεια ταχέως θὰ διαλύσῃ τὴν πλάνην· τὸ αὐτὸ ἐγένετο ἐν Κρήτῃ καὶ Σπάρτῃ, ὅπου τὰ τοιαῦτα ἐπεκράτησαν. ¹⁾

Ταῦτα ὁ Πλάτων. Δὲν διαφέρουσι δὲ τὸ παράπαν τὰ διδάγματα τῶν Στωικῶν, μάλιστα τῶν νεωτέρων, οἵτινες τὴν ἰσότητά τῶν ἀνθρώπων ἐρμηνεύουσι διὰ τῆς πανθεικῆς διδασκαλίας των. Κατὰ τοὺς Στωικοὺς θεὸς καὶ κόσμος εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Οἱ δὲ ἄνθρωποι εἶναι μόρια τοῦ κόσμου, τοῦ θεοῦ. Εἶναι λοιπὸν τέκνα θεοῦ καὶ ἀδελφοὶ καὶ ἴσοι πρὸς ἀλλήλους. Δούλου καὶ ἐλευθέρου διάκρισις εἶναι τι παρὰ τὴν φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου μετέχουσιν, ἄρρενος καὶ θήλεος δὲν ὑπάρχει διαφορά. ²⁾

Καὶ ἀναγνωρίζετε εἰς τὸ διδάγμα τοῦτο τῆς Στοᾶς τὸ γνωστότατον κήρυγμα τοῦ Παύλου· « Πάντες υἱοὶ θεοῦ ἐστε—οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐν δοῦλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ πάντες γὰρ ὁμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ». ³⁾

Εἶναι δὲ καὶ τῶν Στωικῶν αἱ περὶ μορφώσεως τῆς γυναικὸς γνώμαι ἀκλόουθοι πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας των. Ὁ Μουσώνιος ἐν ταῖς

1) 452 A κεξ.

2) Ἐπικτ. Διατρ. Α 14, 6. Β 8, 11. Μαρκ. Αἰρηλίου Τῶν εἰς ἑαυτὸν Θ 8. JB 30 Sen. Epist. 41, 2. 66, 12. 48, 3 κ. ἄ. Πρὸβλ. καὶ Zeller, Philos. d. Griechen III, 1, 1909, σελ. 292 κεξ.

3) Πρὸς Γαλάτας γ', 26.

διτοῖς αὐτοῦ λόγοις 1) ὅτι καὶ γυναιξὶ φιλοσοφητέον 2) εἰ παραπλήσιως παιδευτέον τὰς θυγατέρας τοῖς υἱοῖς 3) δεικνύει ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ἐπειδὴ καὶ τὸν λόγον, δι' οὗ διανοούμεθα καὶ διαγιγνώσκωμεν τὰγαθὰ καὶ τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρά, ἔχουσι τὸν αὐτόν, εἴτε δὲ τὴν πρὸς τὴν ἀρετὴν ὄρεξιν, ὀφείλουσιν ἐξ ἴσου νὰ μετέχωσι παιδείας καὶ ἐπιδιώκωσιν ἡθους χρηστότητα καὶ κλοκαγαθίαν τροπῶν. Ὡς δὲ ὁ Πλάτων, συνιστᾷ ὁ Μουσώνιος καὶ τὴν σωματικὴν ἀσκήσιν τῶν γυναικῶν. Καὶ νὰ μάχωνται, λέγει, δύνανται αἱ γυναῖκες, ὡς ἀπέδειξαν αἱ Ἀμαζόνες, αἵτινες διὰ τῶν ὅπλων πολλὰ ὑπέταξαν ἔθνη.)

Ὁὕτως ὑπερεμάχησαν τῆς ἰσοτιμίας καὶ τῆς λυσιτελεστερίας εἰς τὸν βίον παρασκευῆς τῆς γυναικὸς οἱ Ἕλληνες σοφοί. Καὶ εἶναι πρόδηλον, ὅτι ὅσα οἱ νεώτεροι λέγομεν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, μάλιστα ἀπὸ τοῦ J. St. Mill, ὅστις εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἐκήρυξε τὴν ἰσοτιμίαν τῆς γυναικὸς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, 4) οὐδὲν ἕλλο εἶναι ἢ ἀνάπτυξις τῶν ἑλληνικῶν τούτων γνημῶν καὶ θεωρημάτων.

*
* *

Καὶ ἤδη ρίψωμεν ταχύ τὸ βλέμμα καὶ ἴδωμεν ὅποια ὑπῆρξεν ἐν τῷ βίῳ ἡ ἀρχαία Ἑλληνίς. Ὅτι τὰ περὶ ἰσότητος τῶν δύο φύλων διδάγματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ περὶ τελειοτέρας εἰς τὸν βίον παρασκευῆς τῆς γυναικὸς δὲν ἔμειναν θεωρεῖαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφηρμόσθησαν πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐλέγχει ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν πραγμάτων.

Εἶναι ἀληθές ὅτι κατὰ πάντας τοὺς χρόνους πρῶτιστον τῆς γυναικὸς ἔργον ἐν Ἑλλάδι ἐθεωρήθη ἢ ἐν τῷ οἴκῳ δρᾶσις αὐτῆς, τὸ ἔργον ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξεθείασαν καὶ αἱ μεγάλας Ἑλληνίδες ἐλάμπρυναν καὶ ἀνέδειξαν καὶ πάντες θὰ ἀναγνωρίσωσιν οἱ αἰῶνες. Ἄλλ' ἡ Ἑλληνίς, μάλιστα ἐν ταῖς δωρικαῖς καὶ ταῖς αἰολικαῖς πόλεσιν, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ ἄλλην πολλαπλὴν δρᾶσιν. Ἐν Κρήτῃ καὶ Σπάρτῃ καὶ ἄλλαις χώραις τῆς Ἑλλάδος πρῶτως παιδεύμα τῆς γυναικὸς εἰσήχθη ἢ ἀσκήσις ἢ σωματικὴ καὶ τοῦτο δὲ

1) Στοβαίου Ἄνθολ. ἐκδ. Meineke, IV, 212-220.

2) Καὶ ὁ Πλούταρχος ἔγραψε σύγγραμμά ἐπιγραφόμενον «Ὅτι καὶ τὰς γυναικὰς παιδευτέον». Διδάσκει δὲ καὶ οὗτος ὅτι ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ὡς δῆλον καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος, ὅπερ ἐπιγράφεται «Γυναικῶν ἀρεταί». Ταῦτά που εἶπεν Ἀρτέμιον ὁ ἐκ Μαγνησίας ὅστις ἔγραψε «Τῶν κατ' ἀρετὴν γυναιξὶ πεπραγατευμένων διηγήματα» καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τύριος, οὗ γνωστὸν εἶναι τὸ βιβλίον «Ὅσαι γυναῖκες ἐφιλοσόφησαν».

3) The Subjection of Women, 1869.

μόνον διότι ἡ γυμναστικὴ τὴν ρώμην τοῦ σώματος προάγει καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐνισχύει εἰς τὴν ἀρετὴν, πρὸ πάντων τὴν σωφροσύνην· πρὸς δὲ τούτοις διότι μόνον γενναῖαι μητέρες τοὺς μεγάλους προμάχους παρέχουσιν εἰς τὴν πατρίδα. Ποῖα δὲ ἀποτελέσματα ἔσχεν ἡ τοιαύτη τῶν Ἑλληνίδων μόρφωσις, δεικνύει ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία. Ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς συγγράμμασιν, ἅτινα ἐπιγράφει «Λακαωνῶν ἀποφθέγματα» καὶ «Γυναικῶν ἀρεταί» ἀναδεικνύει τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τὰς ἡρωίδας, τὰς Σπαρτιατίδας, τὰς Θηβαίας, τὰς Φωκίδας, τὰς Ἀργεῖας, καὶ Ἡλείας καὶ ἄλλας.

Καὶ πολιτικὴν δὲ σύνοιαν πολλαχῶς ἐπέδειξαν αἱ Ἑλληνίδες. Περιώνυμος διὰ πολιτικὴν σύνοιαν ὑπῆρξεν ἡ δαιμονία Εὐμητις, ἡ γνωριμωτάτη θυγάτηρ Κλεοβούλου τοῦ Ροδίου, ἐνὸς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ἧτις καὶ Κλεοβουλίην ὠνομάζετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς. Ἐν τῷ Συμποσίῳ ὁ Χαιρωνεύς σοφὸς εἰσάγει ταύτην, μετὰ τοῦ Θαλοῦ, τοῦ ἐπιφανοσιτάτου τῆς Ἑλλάδος φιλοσόφου ἐν Ἰωνίᾳ, ὅστις ὕμνει τὴν μεγάλην ἀρετὴν αὐτῆς. «Τὴν σοφὴν καὶ περιβόητον ἀγνοεῖς Εὐμητιν»; λέγει ὁ Θαλῆς ἐνταῦθα πρὸς τινὰ ἐρωτήσαντα, τίς εἶναι ἡ γυνή; «Φρόνημα θαυμασιόν καὶ νοῦς ἐνεσσι πολιτικὸς καὶ φιλόανθρωπον ἦθος καὶ τὸν πατέρα τοῖς πολίταις ἀρότερον ἄρχοντα παρέχει καὶ δημοτικώτερον». Ἐθαυμάσθη δὲ ἡ Εὐμητις καὶ διὰ τὴν ἄλλην σοφίαν. Εὐφημώματα δ' ἀναφέρονται καὶ συγγράμματα αὐτῆς ἐν ἐξαμέτροις στίχοις γεγραμμένα. 1)

Ἀλλὰ τὸ ἐνδοξον σάδιον, ἐν ᾧ πολλαὶ τῶν Ἑλληνίδων τῆς δάφνης τὸν στέφανον ἔλαβον, εἶναι τὸ τῶν γραμμάτων, τῆς ποιήσεως, τῆς τέχνης καθόλου, τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας. Ἀσχόλημα προσφιλὲς τῶν Ἑλληνίδων ἐκ παλαιοῦ χρόνου ἐγένετο, ὡς γνωστὸν, ἡ ποίησις καὶ διεκρίθησαν αὐταὶ ἐν τῇ ποιητικῇ δημιουργίᾳ καὶ ἀνεδείχθησάν τινες ἰσοστάσιοι πρὸς τοὺς μεγάλους ποιητάς. Προέχει μετὰ τῶν Ἑλληνίδων ποιητριῶν τῆς Λέσβου τὸ σέμνωμα, ἡ πολυύμνητος Σαπφώ. Εἶναι ἢ δευτέρα κορυφὴ τῆς λεσβίας σχολῆς ἡ Σαπφώ, οὐδὲν ὑπολειπομένη τοῦ Ἀλκαίου. Τὰ δὲ ποιήματα αὐτῆς, ὕμνοι μάλιστα καὶ ᾠδαὶ καὶ ὕμνοι, εἶναι ἀναμφηρίστως ὑπέροχα δημιουργήματα τῆς ἑλληνικῆς Μουσῆς, ποιητικῆς δεινότητος μεστὰ καὶ μετρικῆς πρωτοτυπίας καὶ κομψότητος καὶ κάλλους καὶ χάριτος ἀπαραμίλλου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐτιμήθη μὲν ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἢ Σαπφώ, αἵτινες πολλαχῶς ἐμμήθησαν

1) Τῶν ἑπτὰ σοφῶν συμποσίον, κεφ. 3. Διογ. Λαερτίου I, 6, 89.

αὐτήν, ἐν τοῖς πρώτοις οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ Κάτουλλος καὶ Ὀράτιος τιμᾶται δὲ σφόδρα ὑπὸ τῶν νεωτέρων. Δεκάτην Μούσαν ὠνόμασαν αὐτήν οἱ παλαιοί, ¹⁾ ἐποιήθη δὲ καὶ ἀγαλμα εἰς αὐτήν, ἔργον τοῦ Σιλανίω- νος ἀρίστης τέχνης, ²⁾ νομίματα δὲ μυτιληναῖκά ἔφερον τὴν προτο- μὴν της. ³⁾

Μουσικὴν παιδείαν καὶ τρόπων ἐμμέλειαν καὶ χρηστότητα θεωρεῖ ἡ Σαπφῶ κύρια παιδεύματα τῆς γυναικός. Πολυθρύλητον εἶναι τὸ εἰς τὴν ἀπαίδευτον πλουσίαν κόρην ποίημά της.

Κατθανοῖσα δὲ κείσαί, οὐδὲ ποτα μναμοσύνα σέθεν
ἔσσει' οὐδ' ἔρος] εἰς ὕστερον' οὐ γὰρ πεδέχεις βροδῶν
τῶν ἐκ Πιερίας' ἀλλ' ἀφάνης κῆρ' Αἴδα δόμοις
φοιτάσεις πεδ' ἀμαύρων νεκύων ἐκλεποταμέα ⁴⁾

Πόσην δ' ἔσχε ροπήν ἡ Σαπφῶ ἐπὶ τὰς γυναῖκας τὰς τότε, δηλοῦ- τῶν παρθένων ὁ θίασος, ἃς εἶχε περὶ αὐτήν ἐν τῇ μουσικῇ οἰκίᾳ της. Καὶ προήρχοντο αἱ μαθήτριαι πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος. Γνωσταὶ εἶναι: Ἀνακτορία ἢ Μιλησία, Γογγύλα ἢ Κολοφονία, Εὐνεΐκα ἢ Σαλαμινία, Δαμοφίλα ἐκ Παμφυλίας καὶ ἄλλαι.

Τοιαύτη ἐγένετο ἡ Λεσβία ποιήτρια καὶ τοιαύτας εἶχεν ἀρετάς. λῆροι δὲ πάντως εἶναι ὅσα ἐξετόξευσε κατὰ τῆς μεγάλης Ἑλληνίδος ἢ ἀρχαία κωμῳδία, ⁵⁾ ἥτις καὶ διὰ τοῦ πρώτου αὐτῆς ἱεροφάντου ἐσχωφε καὶ διέσυρε πάντα ὑπερβολικὸν νεωτερισμὸν τῶν γυναικῶν.

Ἄλλὰ μήπως ἔχει μόνην τὴν Σαπφῶ νὰ ἐπιδείξη ἐπιφανῆ ποιη- τριαν ἢ Ἑλλάς; Ἡ ἐξ Ἀθηδόνος τῆς Βοιωτίας Μυρτίς ἐτόλμησε νὰ ἀγωνισθῆ πρὸς τὸν ὑψιπέτην κύκνον τῆς λυρικῆς Μούσης, τὸν δαίμονιον Πίνδαρον. ⁶⁾ Τῆς Ταναγραίας Κορίννης τὴν δόξαν ἐνισχύει ἡ παρά- δοσις, καθ' ἣν πεντάκις ἐνίκησε τὸν Θηβαῖον ποιητήν. ⁷⁾ Εἶδεν ὁ Παι- σανίας ὁ περιηγητὴς καὶ εἰκόνα ταύτης ἐν Τανάγρα ἀναδουμένης τὴν

1) Γνωστὸν εἶναι τὸ ἐπίγραμμα

Ἐννία τὰς Μούσας φασίν τινες' ὡς ὀλιγόρωρος
ἠνίδε καὶ Σαπφῶ Λεσβόθεν ἢ δεκάτη.

2) Cic in Verrem IV, 126.

3) Εἰκονίζεται δὲ καὶ ἐπὶ ἀγγείων ἡ Σαπφῶ (Πρβλ. P. Kretschmer, Die griech. Vasenschr. 93, 182 κξ.).

4) Ἀπόσπ. 69.

5) Πρβλ. Welcker, Kleine Sshriften II, 80—144.

6) Πρβλ. Κορίννης ἀπόσπ. 12.

Μέμφομαι δὲ
καὶ λιγυρὰν Μυρτίδ' ἰώνγα,
ὅτι βανὰ φῶσ' ἔβα
Πινδάρω πόντ' ἔριν.

7) Αἰλιανῶν Ποικίλη ἱστορία 28, 25. Σουΐδας ἐν λέξει Κόριννα.

κεφαλὴν διὰ ταινίας ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Πινδάρου. ¹⁾ Πολυθρύλητος δ' εἶναι ἢ ἐκ Σικυῶνος Πράξιλλα ²⁾ καὶ ἢ Ἀργεῖα Τελέσιλλα, ἥτις ἴσῃν πρὸς τὴν ποιητικὴν κατέλιπε καὶ πολεμικὴν δόξαν, ³⁾ ἐτι δὲ ἢ Ἡριννα, ἥς ἢ Ἡλακάτη ἐλέχθη Ἰσαζία πρὸς τὰ ἔπη τὰ Ὀμηρικά, ⁴⁾ ἢ ἐκ Τεγέας Ἀνύτη, ἥτις καὶ ἰδίαν ποιητικὴν σχολὴν ἔσχε ἐν Πελοποννήσῳ καὶ δι' ἀνδριάντος ἐτιμήθη καὶ ἐπηνέθη ὡς ὁ Ὀμηρος τῶν γυναικῶν. ⁵⁾ Πρὸς δὲ τούτοις ἢ Μυρῶ ἢ ἐκ Βυζαντίου, ἢ Νοσσίς ἢ ἐκ Λοκρῶν τῆς Μεγά- λης Ἑλλάδος, ἢ Μοσχίνη ἢ ἐξ Ἀττικῆς καὶ ἢ θυγάτηρ αὐτῆς Ἡδύλη ⁶⁾ καὶ ἄλλαι δαφνοστεφεῖς ἴερεται τῆς ἑλληνικῆς Μούσης.

*
*

Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν ποίησιν εὐδοκίμησαν αἱ Ἑλληνίδες πάσαι, ἀλλὰ παὶ εἰς τὰς ἄλλας τέχνας καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ἡ μουσικὴ καταλέγει εἰς τὸν ἑαυτῆς θίασον τὴν ὀνομαστὴν καθαρφδὸν Γλαύκην, ⁷⁾ ἢ ζωγραφικὴν τὴν Ἀρισταρέτην ⁸⁾ καὶ τὴν Ἀναξάνδραν, ⁹⁾ ἢ ἱατρικὴν τὴν Ἀγνοδίκην καὶ τὴν Ἀσπασίαν καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὴν Παμφίλην καὶ τὴν Βερενίκην ¹⁰⁾ αἱ φυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι σεμνύ- νονται διὰ τὴν Ἀγανίκην καὶ τὴν Νικοδούλην καὶ τὴν Θεοδώραν καὶ ἄλλας, ¹¹⁾ περὶ ὧν μακρὸν θὰ ἦτο νὰ ὀμιλήσωμεν πρὸς ὑμᾶς.

*
*

Ἄλλ' ἢ ἐπιστήμη ἥτις ἔχει τὰς πολυπληθεστάτας νὰ ἐπιδείξη,

1) 19, 22, 3.

2) Ἦκμασε περὶ τὸ 465 π. Χ. Ἐγραψε δ' ὕμνους, διθυράμβους, καὶ παιᾶ- νας. Ἐξ αὐτῆς ἐκλήθη καὶ τὸ Πραξιλλεῖον μέτρον. Κατὰ Τατιανὸν προτομὴν αὐτῆς ἐποίησεν ὁ Λύσιππος (Πρὸς Ἑλληνας 52).

3) Συγκαλέσασα, ὡς λέγεται, ἡ Τελέσιλλα τὰς γυναῖκας ἐν Ἀργεῖ ἐπεξήλαθε κατὰ τοῦ Κλεομένους, βασιλέως τῆς Σπάρτης καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν (510 π. Χ.) Πανσανίου 2, 20, 8. Πλουτ. Γυναικῶν ἀρεταὶ 5. Πολυαίνου 8, 23.

4) Ἦκμασε περὶ τὸ 350 π. Χ. Ὑπ' ἄλλων λέγεται ἡ ποιήτρια αὕτη σύγ- χρονος καὶ φίλη τῆς Σαπφούς. Ἡ Ἡλακάτη ἦτο ποίημα ἐν ἑξαμέτροις στίχοις γεγραμμένον.

5) Ἦκμασε περὶ τὸ 300 π. Χ. Σφύζονται δ' αὐτῆς 22 ἐπιγράμματα πολλοῦ λόγου ἄξια. Καλεῖται δὲ καὶ μελοποιός ἢ Ἀνύτη, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι ἔγραψε καὶ μελικὰ ποιήματα. Θῆλον Ὀμηρον ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Ἀντίπατρος (Anthol. Palat. IX, 26. Christ-Schmidt II, 155).

6) Christ-Schmidt, αὐτόθι. Ἡ Νοσσίς ἦκμασε περὶ τὸ 300 π. Χ. Ἐλεγε δ' αὐτὴν ἰσάμιλλον πρὸς τὴν Σαπφῶ.

7) Ἦκμασεν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου (Πρβλ. Θεοκρίτου Εἰδύλλια 4, 31, ἐκδ. Frietzche-Hiller, 1881, σελ. 89 καὶ Ἀθηναίου 4, 176 D).

8) Plin. 35, 11, 40.

9) Κλήμ. Στρωμ. 4, 523.

10) Πρβλ. Poestion, Griech. Philosophinnen, 1885, σελ. 320 κξ.

11) Αὐτόθι, σελ. 356 κξ.

των Ιερείων, είναι αναντιρρήτως ή φιλοσοφία. Έν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς, αἰτινες εἶναι τὰ πρῶτα πανεπιστήμια, συναντῶμεν μαθητριάς, καὶ καθηγητριάς δ' ἔτι, Ἑλληνίδας διαπρεπούσας καὶ ἀμιλλωμένας ἐνίοτε πρὸς τοὺς ἀνδρας. Πρῶτην τούτων στεφανοῦμεν τὴν περιώνυμον Θεανῶ, τῆς πυθαγορείου Σχολῆς τὸ ἀγλαΐσμα, ἥτις τόσον διαπρέπει μεταξύ τῶν παλαιότερων Ἑλληνίδων φιλοσόφων, ὅσον ἡ Σαπφῶ διαλάμπει μεταξύ τῶν Ἑλληνίδων ποιητριῶν. Ἐν Κρότωνι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος εἶδεν ἡ Θεανῶ τὸ πρῶτον φῶς τοῦ ἡλίου, ἔρως δὲ πρὸς τὴν γυναικὸν ἀκάθεκτος ἤγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ θεοῦ Πυθαγόρου. Ἡ εὐφυΐα, ἡ ἐπιμέλεια, καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ αὐτῆς ἐξέπληξαν πάντας, πρῶτον αὐτὸν τὸν μέγαν σοφὸν καὶ ἡ μαθήτρια δὲν ἐδράδυνε νὰ γίνῃ πολῦτιμος αὐτοῦ σύζυγος καὶ συνεργάτις.¹⁾ Πῶς ἐννοεῖ τὴν μόρφωσιν τῆς γυναικὸς ἡ Θεανῶ, γίνεται φανερόν ἐξ ὧν περὶ αὐτῆς διηγοῦνται οἱ μεταγενέστεροι, οἵτινες διὰ μυρίων ἐπαινῶν περιβάλλουσι τὴν σοφὴν ταύτην Ἑλληνίδα. Πρῶτη τῆς γυναικὸς ἀρετὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ σωφροσύνη καὶ εὐκοσμία καὶ ἡ τοῦ οἴκου καλὴ διοίκησις. Πῶς θὰ γίνῃς ἐνδοξος; ἠρώτησέ τις, λέγεται, τὴν Θεανῶ· ἐκείνη δὲ ἀπήντησε τὸν ὀμηρικὸν μεταβάλλουσα στίχον

ἰσὼν ἐποικομένη καὶ ἑμὸν λέχος ἀντιώσωα.²⁾

Ἄλλ' ἡ Θεανῶ δὲν ὑπῆρξε μόνον τῆς οἰκοδεσποίνης πρότυπον, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμων καὶ συγγραφεύς, ὡς δηλοῖ μάλιστα ἡ μεταγενεσττέρα παράδοσις, ἥτις πολλὰ συγγράμματα ἀναφέρει εἰς αὐτὴν, ποιήματα καὶ ἐπιστολάς καὶ ἄλλα.

Τῆς μεγάλης μητρὸς ἀντάξια ἐγένοντο τῆς Θεανοῦς αἱ θυγατέρες Μυῖα καὶ Ἀριγνώτη.³⁾ Ἐξ ἴσου δ' ἐθαυμάστησαν διὰ τὴν σοφίαν καὶ πολλὰ ἄλλαι μαθήτριάς τῆς πυθαγορείου σχολῆς, τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς νέας, ἡ Τιμόχα, ἡ Περικτιόνη, ἡ Μέλισσα, ἡ Φίντυς, ἡ Πτολεμαῖς ἡ Κυρηναία καὶ ἄλλαι, εἰς ἃς καὶ συγγράμματα ἀποδίδονται, φιλοσοφικά καὶ μουσικά καὶ ἄλλα. Ἀναγράφομεν τῆς μὲν Φίντυος τὸ «περὶ γυναικὸς σωφροσύνας», τῆς δὲ Μελίσσης ἐπιστολὴν πρὸς Κλεαρτέτην «περὶ εὐκοσμίας γυναικὸς», τῆς δὲ Περικτιόνης, «περὶ σοφίας» καὶ «περὶ γυναικὸς ἁρμονίας».⁴⁾

1) Ἄλλοι λέγουσι τὴν Θεανῶ μαθήτριαν μόνον, ἄλλοι δὲ πάλιν σύζυγον μόνον τοῦ Πυθαγόρου.

2) Παρὰ Στοβαίου 74, 32 (Πρὸς Ἰλιάδ. Α 31).

3) Πορφυρίου Βίος Πυθαγ. 4. Ἰαμβλίου Βίος Πυθαγ. 170. Σουΐδας ἐν λέξ. Θεανῶ, Μυῖα, Ἀριγνώτη κ. ἄ.

4) Ὁ Ἰαμβλῖχος λέγει ὅτι δέκα καὶ ἐπτὰ ἐγένοντο αἱ ἐπιφανέσταται Πυθαγόρειαι φιλόσοφοι (Βίος Πυθαγ. 267), ἀλλὰ καταλέγει εἰς ταύτας καὶ τὴν πλατωνικὴν Λασθένειαν.

Εἰς τὴν σωκρατικὴν σχολὴν Ἑλληνίδες φιλόσοφοι δύνανται νὰ ταχθῶσιν ἢ ἐκ Μαντινείας Διοτίμα καὶ ἡ πολυθρόλητος Ἀσπασία. Καὶ τίς μὲν ἦτο ἢ ὑπὲρ τοῦ Πλάτωνος ὑμνουμένη Διοτίμα, δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς.¹⁾ Τὴν δὲ Ἀσπασίαν τὴν Μιλησίαν οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Εἶναι ἡ δαιμονία ἐκείνη γυνή, ἥτις καὶ τὸν Σωκράτην ἐδίδαξεν, ἐσαγγήνευσε δὲ τὸν μέγαν πολιτικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὸν Ὀλύμπιον Περικλέα, κατέπληξε δὲ πάντας τοὺς συγχρόνους σοφούς, οὓς συνήθροϊζε περὶ αὐτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Περικλέους.²⁾

Τῆς κυνικῆς σχολῆς σέμνωμα ὑπῆρξεν ἡ Ἰππαρχία, ἀδελφὴ τοῦ φιλοσόφου Μητροκλέους, ἥτις ἐξήλωσε τὸν βίον καὶ τὰ διδάγματα τοῦ κυνικοῦ Κράτητος.³⁾

Τὴν κυρηναικὴν σχολὴν ἐκόσμησεν ἡ σοφωτάτη καὶ σωφρονεστάτη θυγάτηρ τοῦ Ἀριστίππου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς σχολῆς, ἡ Ἀρήτη, ἥτις καὶ τὸν υἱὸν Ἀριστίππου ἐδίδαξε τὴν φιλοσοφίαν.⁴⁾

Ἐν τῇ μεγαρικῇ σχολῇ ἐθαυμάστησαν διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν αἱ πέντε θυγατέρες τοῦ Διοδώρου, τοῦ προϊσταμένου τῆς σχολῆς, Μενεξένη καὶ Ἀργαία καὶ Θεογνίς καὶ Ἀρτεμισία καὶ Παντάκλεια, ὧν ἐπαινον ἔγραψεν ὕστερον ὁ Φίλων, ὁ διδάσκαλος τοῦ φιλοσόφου Καρνεάδου.⁵⁾

Καύχημα τῆς μεγαρικῆς σχολῆς εἶναι καὶ ἡ τοῦ Στίλπωνος μαθήτρια Νικαρέτη ἢ ἐκ Μεγάρων.⁶⁾

Τῆς πλατωνικῆς Ἀκαδημίας διαπρεπεῖς μαθήτριάς ἐγένοντο ἢ ἐκ Φλιοῦντος Ἀξιοθέα καὶ ἢ ἐκ Μαντινείας Λασθένεια.⁷⁾

Καὶ ἡ νέα δὲ πλατωνικὴ σχολὴ πολλὰς ἔχει θιασώτιδας νὰ ἐπιδείξῃ. Ἀναγράφομεν τὴν Σωσιπάτραν, μητέρα καὶ διδάσκαλον τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ διδάξαντος Ἀντωνίου,⁸⁾ τὴν Ἀσκληπιγένειαν, θυγατέρα τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ προϊσταμένου τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἧς ἤκουσεν ὁ φιλόσοφος Πρόκλος,⁹⁾ καὶ τὴν περιύμνητον Ὑπατίαν. Ἡ Ὑπατία εἶναι τῶν ἱερείων τῆς νέας πλατωνικῆς σχολῆς τὸ στεφάνωμα. Τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά ἐδίδασκε τοῦ Θεωνοῦ ἢ θυγάτηρ ἐν Ἀλεξαν-

1) Ἡ παράδοσις λέγει τὴν Διοτίμαν ἱέρειαν τοῦ Λυκαίου Διός. Πόσον τιμὴ αὐτῆς ὁ Πλάτων, φαίνεται ἐκ τοῦ Συμποσίου (201 D κ.ε.ε.). Πρὸς καὶ Ἀριστοτέλους 46 καὶ Κλήμ. Στρομ. 6, 755 κ. ἄ. καὶ Pauly-Wissowa Realencykl. V, 1905, σελ. 1147.

2) Pauly-Wissowa, αὐτοῦ I, 1896, σ. 1716 κ.ε.ε. 3) Διογ. Λαερτίου 6, 96.

4) Στοβ. 17, 3, 22. Κλήμ. Στρομ. 4, 523 Α. Διογ. Λαερτ. 2, 72. 84. 86 κ. ἄ.

5) Κατὰ Ἰερώνυμον. 6) Ἀθηναίου 13, 596 C.

7) Διογ. Λαερτ. 3, 31. 4, 5 κ. ἄ. Παραδίδεται δὲ περὶ τῆς Ἀξιοθέας ὅτι καὶ ἀνδρικά περιβάλλετο ἐνδύματα (Διογ. Λαερτ. 3, 31).

8) Κατὰ Εὐνάπιον. 9) Μαρίνου Πρόκλος, κεφ. 28.

δρεῖα κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα, ἔπεσε δέ, ὡς γνωστόν, θῦμα τοῦ θρησκευτήτου χριστιανικοῦ ὄχλου τῆς πόλεως ταύτης. Πόσον δὲ διὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς αὐτῆς εὐδοκίμει ἢ περιφανῆς φιλόσοφος, δεικνύει τῶν μαθητῶν τῆς ὁ θαυμασμός, οἵτινες ἀθρόοι συνέρρεον περὶ αὐτῆς καὶ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῶν χειλέων τῆς. Ὁ σοφὸς ἐπίσκοπος Πτολεμαῖδος Συνέσιος γεραίρων αὐτὴν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς λέγει καὶ τὰ ἑξῆς:

«Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν Ἀἶδαο,

αὐτὰρ ἐγὼ κἀκεῖ τῆς φίλης Ὑπατίας μεμνήσομαι.»¹⁾

Ἀἶδιον δὲ μνημεῖον εἰς τὴν μεγάλην ταύτην Ἑλληνίδα ἔστησε καὶ ὁ σύγχρονος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ποιητῆς Παλλαδάς, ὅστις ἐν τινι ἐπιγράμματι ὠνόμασεν αὐτὴν

ἄχραντον ἄστρον τῆς σοφῆς παιδεύσεως.²⁾

*
* *

Τοιαύτη ἢ τῆς γυναικός ἰσοτιμία ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, τοιαύτη δὲ ἢ τότε Ἑλληνίς. Ὅποια δὲ ἐγένετο ἐν ταῖς ἐπιτα περιόδοις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δεικνύουσιν ἢ Ἀθηναίς, ἢ ὕστερον αὐτοκράτειρα Εὐδοκία, ἢ Κασία (Κασσιανή), Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία, Ἄννα ἢ Κομνηνή καὶ αἱ ἄλλαι σοφαὶ ἑλληνίδες, ἃς ἄλλοι ἀνέλαβον νὰ ὑμνήσωσιν ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ. Ἄς ἐλπίσωμέν ὅτι τῆς Ἑλλάδος τὸ παράδειγμα θὰ χειραγωγήσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ ρυθμίσωσιν ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον καὶ λυσιτελέστερον τὸν νέον τῆς Ἑλληνίδος βίον, εἰς δὲ τὸν στέφανον τῶν ἀδαμάντων τῶν μεγάλων Ἑλληνίδων τοῦ παρελθόντος, ὃν δι' ὀλίγων ἐπεδείξαμεν εἰς ὑμᾶς, πλείστας καὶ ἄλλας θὰ προσθήσῃ ἢ νέα περίοδος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἧς ἢ βᾶσις στερεὰ καὶ ἀκλόνητος τίθεται σήμερον διὰ τῶν μεγαλοουργημάτων τῶν γενναίων προμάχων τῶν ἑλληνικῶν δικαίων, οὓς διὰ τῶν εὐγενῶν ἰδεῶν ἐγαλούρησαν αἱ ὑπέροχοι μητέρες τῆς μεγάλης καὶ ἐνδόξου Ἑλλάδος, τῆς αἰωνίας πατρίδος παντὸς ὅ,τι καλὸν καὶ γενναῖον καὶ ὑψηλὸν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἢ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ*

ΥΠΟ ΣΠ. ΛΟΒΕΡΔΟΥ

Ἡ κοινωνικὴ μεταρρυθμῖσις ἐπέρχεται βαθμιαίως μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν. Ἡ μεγάλη πάλῃ διεξάγεται πάντοτε μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων στρατοπέδων τῶν οικονομολόγων καὶ τῶν σοσιαλιστῶν. Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Σοσιαλισμόν. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ομάδος. Ἡ πάλῃ αὐτὴ μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων θεωριῶν φέρει τὴν νίκην εἰς τὰς ἰδέας, τὴν ἐπιβολὴν εἰς τὰ συστήματα καὶ δίδει τὴν κατεύθυνσιν τῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως.

Διὰ νὰ νοηθῇ συστηματικῶς ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις, ἢ ὑπὸ τῶν νέων θεσμῶν μεταρρυθμῖσις τῆς κοινωνίας καὶ τὸ νέον πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐξελλίσσεται τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς ἀπαιτεῖται ἢ γνῶσις τῶν δύο συστημάτων ὑπὸ τὰ ὁποῖα διεξάγεται ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ἀγών. — Διὰ τὸν μεθοδικὸν ἐρευνητὴν δὲν ἀρκεῖ ἢ βεβαίωσις ἐνός φαινομένου, ἀλλ' ἐνδιαφέρει ἢ γνῶσις τοῦ αἰτίου ποῦ τὸ παρήγαγε καὶ ἢ μελέτη τῶν ὄρων καὶ συνθηκῶν ποῦ τὸ διέπουν. — Δὲν ἀρκεῖ διὰ τοῦτο νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἐργάτου, τὸν ἐργατικὸν συνασπισμὸν κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν ἰσχὴν τῆς ὀργανωμένης ἰδιωτικῆς ἐνεργείας μὲ τοὺς πολυειδεῖς συνεταιρισμοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καλλιτερεύσεως τῶν ὄρων καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς. Δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν μὲ τὴν συστηματικὴν κατάταξιν τῶν τοῦ ἐργατικῶν νόμους ποῦ ἐπροσδιόρισαν τὰς ἐργασίμους ὥρας, ἐξησφάλισαν τὸ ἡμερομίσθιον, ἐκανόνισαν τοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας τῶν ἐργοστασίων, ἐθέσπισαν τὰς ἐργατικὰς συντάξεις, ἐπρόβλεψαν διὰ τὰ ἀτυχήματα τῆς ἐργασίας, διὰ τὴν ἀσθένειαν, διὰ τὸ γῆρας, διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐργασίας, ἐπροστάτευσαν τὴν ἐργασίαν γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων. — Δὲν εἶνε ἀρκετὸν νὰ γνωρίζωμεν πῶς ὀργανώθησαν οἱ ἐργάται ἐπιδιώκοντες νὰ ἀντιμετωπίσουν εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τὸν κεφαλαιῶχον διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους τὸ συμβόλαιον τῆς ἐργασίας. Δὲν ἀρκεῖ ἀκόμη νὰ γνωρίζωμεν πῶς ὀργανώθη καὶ ἀνε-

1) Ἐπιστ. 124. Πρβλ. Ἰλιᾶδ. X 389).
2) Anthol. Palat. IX, 400.

* Ἀπὸ ἐτοιμαζομένην συλλογὴν πραγματειῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέοι Κοινωνικοὶ Θεσμοί».

πτύχθη ὁ συνεταιρισμὸς μετὰ τὰς συνεργατικὰς ἐταιρείας, λαϊκὰς τραπέζας, συνδικάτα, ἐργατικὰς ἐταιρείας οἰκοδομῶν καὶ λοιπὰς ἀλληλοβοηθητικὰς καὶ κοινοφελεῖς ἐταιρείας, ὥστε νὰ κάμῃ ἡπιώτερον τὸν βιωτικὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἀνιψώσῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἐργάτου. — Ἐνδιαφέρει νὰ μάθωμεν κατὰ ποίαν ἐξέλιξιν, ὑπὸ τὸ κράτος ποίων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἢ ὑπὸ τὴν πίεσιν ποίας δυνάμεως ἐγκατεστάθησαν οἱ νέοι κοινωνικοὶ θεσμοί. Ποῖον εἶνε τὸ αἷτιον τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς καὶ πῶς ἐπενεργεῖ, μετὰ ποία μέσα καὶ ποίας δυνάμεις, ποίαν τέλος ἐξέλιξιν ἀκολουθεῖ ἢ νέα κοινωνία. Διὰ τοῦτο, προτοῦ προβῶμεν εἰς τὴν μελέτην καὶ ἀνάπτυξιν τῶν νέων κοινωνικῶν θεσμῶν, θὰ ἐρευνήσωμεν τὰς δύο ἀντιμαχομένας θεωρίας τῶν οἰκονομολόγων καὶ τῶν σοσιαλιστῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων διεξάγεται σήμερον ὁ μέγας κοινωνικὸς ἀγῶν.

Οἱ οἰκονομολόγοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ κοινωνία ἀφ' ἑαυτῆς διαπλάσσεται, ὅτι οἱ νόμοι ποὺ τὴν διέπουν ἐνέχουν τὴν ἐπιβολὴν καὶ σταθερότητα τῶν φυσικῶν νόμων, καὶ ὅτι οἱ νόμοι αὐτοὶ μακρὰν τοῦ νὰ ἀντιστρατεύωνται πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, εἶνε ἀντιθέτως ἢ ἔκφρασις τῶν σχέσεων αἱ ὁποῖαι αὐθορμήτως παγιοῦνται μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν ζώντων ἐν κοινωνία. Πρὸ τοιαύτης σημασίας τῶν κοινωνικῶν νόμων, οὔτε μεταβαλλομένων οὔτε βελτιουμένων, ὁ νομοθέτης δὲν ἔχει ἄλλην ἀποστολὴν παρὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν ὀνόματι τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ προόδου τὴν ἀπόρροον λειτουργίαν των.

«Ἐλευθερία ἐργασίας καὶ ἐλευθερία συναλλαγῶν» εἶνε δόγμα τῶν οἰκονομολόγων ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ καθιερωμένου δικαίου τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἀπαραβιάστου ἀρχῆς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἡ οἰκονομικῆ ἐπιστήμῃ ἢ ἡ πολιτικῆ οἰκονομία κατὰ τὴν καθιερωμένην ἐπωνυμίαν τῆς, ἐσημείωσε διαφόρους φάσεις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν φυσιοκρατῶν, τῶν κυρίων ἰδρυτῶν τῆς, — οἱ ὁποῖοι ἐδέχοντο μὲν ὅτι εἰς τὴν κοινωνίαν ὑπάρχει φυσικὴ τάξις πραγμάτων ἀνωτέρα τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, (ἀρχὴ ἢ ὁποία ἀπέβη τὸ θεμελιώδες δόγμα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης), ἰσχυρίζοντο ὅμως ὅτι τὸ ἔδαφος μόνον εἶνε πηγὴ πλοῦτου, καὶ ὅτι μόνον οἱ γεωργοὶ εἶνε ἡ γόνιμος κοινωνικὴ τάξις, — μέχρι τοῦ Ἄδαμ Σμιθ, ἀποδώσαντος εἰς τὴν βιομηχανίαν τὴν δικαίαν θέσιν τῆς εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ πλοῦτου, τοῦ Bastiat εὐγλώττου ὑπερμάχου τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου καὶ τοῦ I. B. Say τοῦ ἐκλαϊκεύσαντος μετὰ μεθοδικὴν ἀνάλυσιν τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιστήμην.

Οἱ οἰκονομολόγοι προσηλωμένοι ἀπαρεγκλίτως εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ κοινωνία ἐξελίσσεται κατὰ νόμους ἀναλλοιώτους, περιορίζουν ἀναγκαίως τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν νόμων τούτων, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ὁποίων παράγεται, κυκλοφορεῖ, διανέμεται καὶ

καταναλίσκεται ὁ πλοῦτος. Ἡ καλλιτέρα ἐρευνα καὶ ἡ γνώσις τούτων εἶνε τὸ χρησιμώτερον ἐφόδιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην προσπάθειαν. Μακρὰν παντὸς περιορισμοῦ, εἰς τὸ ἐλεύθερον πεδίον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἀναφαίνεται ἡ ἰκανότης, ἐπιβάλλεται ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἐπικρατεῖ ἡ δύναμις.

Τὸ Κράτος κατ' αὐτοὺς ἀποστολὴν ἔχει νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀσφάλειαν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸν τῶν συμβολαίων τὰ ὁποῖα συννομολογοῦν τὰ ἄτομα, ἀλλὰ νὰ ἀποφύγῃ ἐπιμελῶς κάθε πλησιεστέραν ἀνάμειξιν εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ διανομὴν τοῦ πλοῦτου. Ἡ δημοσία ἐξουσία εἶναι ἀναγκαῖον κακὸν καὶ καλὸν εἶνε νὰ περιορίζεται εἰς τὸ ἐλάχιστον, ὁ κύκλος, τῆς δράσεώς της. Χάριν τοῦ ἀτόμου, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθέρου ἐνεργείας* του, ἐντὸς τῶν διατάξεων τοῦ νόμου, ὑπάρχει τὸ Κράτος. Εἶνε τὸ σύστημά των ὁ ἀτομισμὸς.

Λέγονται συνεπῶς οἱ ἀτομιστὰι αὐτοὶ οἰκονομολόγοι ὅτι τίποτε δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ, ὅτι οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ ἐπαγιώθησαν ὑπὸ τὸ κράτος ἀμεταβλήτων νόμων, ὅτι ἡ ἰδιοκτησία ἀνταποκρίνεται εἰς ἔμφρον ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὅτι τὸ ἡμερομίσθιον θὰ διέπεται ἀναποτρέπτως καὶ ὑπεράνω κάθε περιορισμοῦ ἀπὸ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως, ὅτι τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ ἐργασία θὰ διέπωνται ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς ἀναλλοιώτους νόμους διὰ μέσου ὁποιασδήποτε πολιτικῆς μεταβολῆς ἢ τὴν ἐπιούσαν ὁποιασδήποτε κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν κοινωνικῶν τούτων νόμων αἱ προσπάθειαι τῶν ἀτόμων τείνουν εἰς ἁρμονίαν καὶ ὅτι αἱ ὑπάρχουσαι ἀτελεῖαι, συμφυεῖς μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, εἶνε αἱ μικρότεραι ἐναντίον τῶν ὁποίων θὰ εἶχε νὰ παλαίσῃ ἐν κοινωνικὸν καθεστῶς.

Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία ὅμως ἀπὸ τινῶν ἐτῶν εἰσηλθεν εἰς νέαν περιόδον. Ἐὰν ζητήσωμεν τὴν νέαν αὐτὴν περιόδον νὰ χαρακτηρίσωμεν μετὰ ἐν ἐπίθετον, θὰ τὴν ὀνομάσωμεν **κοινωνικὴν**, τελευταίαν αὐτὴν περιόδον μετὰ τὴν **προστατευτικὴν** τοῦ ἀπολυταρχικοῦ κρατοῦς καὶ τὴν **φιλελευθέραν** τῶν οἰκονομολόγων. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος μεγάλων κρατῶν ὅπως τῆς Ἰταλίας, Γερμανίας καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐπέδρασαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος. Τὰ προστατευτικὰ μέτρα ὅμως, στηριζόμενα ἐπὶ ἄλλων βάσεων καὶ λαμβανόμενα ὡς ἄμυνα τῆς βιομηχανικῆς ὑπερπαραγωγῆς, δὲν δύνανται οὔτε πόρρωθεν νὰ ἔχουν τὴν ἔκτασιν καὶ τὰς συνεπείας ποὺ εἶχαν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἄλλου προστατευτικοῦ συστήματος ὅτε ἡ συγκοινωνία δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ ὁ καθόλου πολιτισμὸς εὐρίσκετο εἰς ἄλλην μορφήν.

Τὸ χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς νέας φάσεως τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι ἡ ἐπάνοδος πρὸς προστατευτικὰ μέτρα ἀλλ' ἡ ὁπὸ τοῦ Κράτους ὀργάνωσις καὶ προστασία τῆς ἐργασίας, ἢ ὑπὸ τῆς δημοσίας